בהעלותך ג

א. אין רמב"ם הלכות יסודי התורה[1], וואו עס רעדט זיך וועגן ענין הנבואה[2] — „מיסודי הדת לידע שהא־ל מנבא את בני האדם" — זאָגט דער רמב"ם: ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד. און דערנאָך איז דער רמב"ם מפרט דעם סדר פון דעם נביא'ס הנהגה בפועל וכו'.

פרעגן מפרשים[3]: אין מס' נדרים[4] זאָגט ר' יוחנן „אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה" (און ווי עס ווערט דאָרט אָפגעלערנט פון פסוק יעדער פרט, ביז עניו — „דכתיב[5] והאיש משה עניו מאד"), וואָס פון דעם איז משמע (פון די פסוקי ראי') אַז „גבור" און „עשיר" מיינט בפשטות (בגופו ובנכסים); אויך — פאַרוואָס דערמאָנט ניט דער רמב"ם „עשיר" (כפשוטו) און „עניו"?

דער כסף משנה איז מסביר, אַז דאָס וואָס דער רמב"ם זאָגט איז מצד „סברא דנפשי' קאמר ולא מהא דר' יונתן"[6]. און איז מסביר אַז דער טעם וואָס דער רמב"ם ברענגט ניט די פרטים הנ"ל, איז וויי"ל ר"י במאמרו (אין הקב"ה משרה שכינתו) רעדט וועגן השראת השכינה אין אַן אופן פון קביעות, ווי דער רא"ש איז מפרש בנדרים, און דערפאַר פאַ־דערן זיך די אַלע תנאים: אַבער שלא בקביעות „אפשר שיתנבא אע"פ שלא יהי' בו כל המדות הללו (פון ר"י — „גבור עשיר חכם ועניו") ורבינו לא נחת הכא לפרש אלא תנאי הנביא להת־נבאות ואפילו שלא יהא בקביעות"[7].

דער תירוץ איז אַבער לכאורה ניט גלאַטיק, וואָרום

[נוסף ע"ז וואָס לפ"ז קומט אויס, אַז די מעלות גשמיות (גבור בגופו ועשיר כפשוטו) זיינען נוגע צו השראת השכינה בקביעות מער ווי די מעלות המדות „גבור במדותיו כו'"? — ולכאורה איז אדרבה: די רוחניות'דיקע מעלות דאָרפן זיין אַ גרעסערער גורם וסיבה צו השראת השכינה בקביעות ווי גבורה און עשירות בגשמיות איז — קשה]

פאַרוואָס זאָל דער רמב"ם ריידן נאָר וועגן השראת השכינה־הנבואה שלא בקביעות, און ניט וועגן (די תנאים וואָס זיינען נויטיק פאַר) השראת השכינה בק־ביעות? וואָס דאָס איז דאָך געווען מצב הנבואה פון משה ישעי' ירמי' וכו' — הנביאים המפורשים בתורה?

אויך איז לכאורה מערער נוגע צו מבאר זיין אַ מצב קבוע ווי מבאר צו זיין

1) ריש פרק ז — בהבא לקמן (בפנים) עייג־כ פיה־מ פ' חלק היסוד הו' והז'. ח־פ להרמב־ם פ־ז. מר־נ ח־ב פל־ב. ועוד.

2) להעיר שבפרשתנו מדובר לא רק בהחילוק דנבואת שאר הנביאים ונבואת משה (יב, ו ואילך), כ־א גם אודות ויתנבאו ולא יספו (יא, כה — וב' פירושים בזה) של הע' זקנים, והנאמר (ע"י משה) „ומי יתן כל עם ה' נביאים" (יא, כט).

3) ראה כס־מ ולח־מ, ועוד.

4) לח, א.

5) פרשתנו יב, ג.

6) כ־ה בכס־מ, ובדרשות הר־ן דרוש הה' בתחלתו. ובגמ' ובע"י לפנינו „ר' יוחנן" כנ־ל בפנים.

7) לשון הכס־מ שם.

אַן איינמאָליקע זאַך אַדער בכלל אַ מצב ארעי.

ועוד ועיקר, פון פשטות לשון הרמב"ם אין דער הלכה, און ההלכות בהמשך צו איר איז משמע אַז ער רעדט (א) וועגן השראת השכינה בקביעות[8] (וועגן אַ נביא קבוע[9]), (ב) די הלכות וועגן אַלע סוגי נביאים[10].

ב. עס זיינען דאָ מפרשים[11] וואָס פאַרענטפערן — פאַרקערט: דער רמב"ם האָלט אַז די הלכה בלייבט ניט ווי ר' יוחנן און אַז גבור און עשיר (במובנם הפשוט) זיינען ניט מוכרח צו השראת השכינה; והא ראי': צווישן די נביאים זיינען געווען אַזעלכע וואָס זיינען ניט געווען קיין גבורים אַדער עשירים[12].

און ווי ס'איז מוכח אויך אין ש"ס, אַז עס קען זיין השראת השכינה אויך אויף דעם וואָס איז ניט קיין עשיר:

די גמרא[13] ברענגט בכ"מ דעם סיפור[14], אַז עס איז אַרויס אַ בת־קול מן השמים און האָט געזאָגט „יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה[15] כמשה רבינו[16] אלא שאין דורו זכאי לכך", און „נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן"[17], וואָס הלל איז, כידוע[18], געווען אַ גרוי־סער ענו'[19].

---

8) וכמו שהקשה ב„סדר משנה" (אות ג' בסופו) לרמב"ם כאן.

9) לכאורה זוהי פשטות הכוונה בלשון הרא"ש „בקביעות", לשלול נבואה חד פעמית (ע"ד המופת) ע"י איש שאינו ראוי לנבואה. ובעיון יעקב נדרים שם ד"ה אמר ר"י כל הנביאים (ועד"ז באברבנאל למו"נ שבסוף הערה 17) ד„קביעות" הכוונה כמו במשה. ולפ"ז הי' אפשר לפרש כן ברמב"ם. אבל ראה מו"נ וכו' (ולח"מ) שבהערה הבאה.

10) ראה לח"מ לרמב"ם שם „אבל לא משמע כן מדברי רבינו בספר מו"נ ח"ב פל"ב דשם כתב: הוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר". ולכאורה כוונתו, דא"א להיות השראת הנבואה — באיזה אופן שהוא — בלי ענינים אלו (והרי במו"נ שם גופא מציין למ"ש כאן). וראה מו"נ שם „אבל הסכלים . . לא יתכן . . שיתנבא . . אלא כאפשרות שיתנבא חמור כו'". וכ"מ מהמשך לשון הרמב"ם בח' פרקים פ"ז (ועד"ז בהקדמתו לפי' המשניות ד"ה והחלק השני בענין הנביא בתחלתו) — הובאו במו"נ שם (אלא שבח"מ שם: א) מביא גם „עשיר" ומבארו במעלות המדות, ב) כותב „ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות המדות כו'"). ובכל הנ"ל אינו מביא „עניו" — ראה לקמן ס"ב והערה 22.

11) טורי אבן לרמב"ם כאן. וראה גם חסד לאברהם לשמונה פרקים שם.

12) ראה גם אברבנאל שבהערה 17, שהיו נביאים כאלו שלא היו גבורים ועשירים (וראה גם סדר משנה שם). אלא שאזיל לשיטתי' (— דלא כהרמב"ם) שאין מדובר בנדרים שם לענין הנבואה.

13) סנהדרין יא, א. סוטה מח, ב. ירושלמי שם (פ"ט ה"ג). תוספתא שם פי"ג, ד"ה. וראה ירושלמי שם בסוף הפרק, ע"ז פ"ג ה"א וסוף הוריות — מעשה עד"ז.

14) ובסוכה (כח, א): ב"ב (קלד, א) „שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוים שתשרה שכינה עליהן כמשה רבינו".

15) בירושלמי ותוספתא שם „לרוח הקודש". וראה לקמן הערה 17.

16) כ"ה בגמרא ובע"י סנהדרין שם. וראה על הגליון בגמרא שם. ובשאר המקומות ליתא.

17) ואין לומר ש„תשרה עליו שכינה" שב־מקומות הנ"ל אינו שייך לענייננו (לענין הנבואה), שהרי זהו אותו הלשון שבנדרים שם „הקב"ה משרה שכינתו". ובפרט שבמקומות הנ"ל (שבהערה 13) ה"ז בא בהמשך למ"ש „משמתו נביאים האחרונים חגי זכריי ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואעפ"כ היו משתמשין בבת קול כו'", וע"ז בא בהמשך שישנו מי שראוי שתשרה עליו שכינה.

וראה פרש"י סנהדרין שם ד"ה אף הוא „ששרתה עליו שכינה שנתנבא כו'" (ועד"ז הוא ברא"ח שם. ועוד). וראה לשון הרמב"ם הל' יסוה"ת שם (פ"ז ה"א) „ואין הנבואה . . מיד רוה"ק שורה עליו", ובה"ה שם „שתשרה שכינה". ועוד.

ובאברבנאל למו"נ שם ספל"ב דחה ראיית הרמב"ם מהגמרא נדרים ושבת (דלקמן רס"ד), דשם „לא דברו חכמים ז"ל מהנבואה כי אם מהשכינה", עי"ש באורוכה. ואכ"מ.

18) יומא לה, ב.

19) כ"כ בטורי אבן שם. אבל לכאורה, אחר שעלה לנשיאות שוב לא הי' עני, כי נשיא פרנסתו

עס בלייבט אָבער די שאלה בנוגע דעם וואָס ער ברענגט ניט „ענין"[20], וואָס אדרבה: פון דעם סיפור הנ"ל אין גמרא בנוגע צו הלל הזקן איז משמע, אַז דאָס וואָס ער איז געווען ראוי שתשרה עליו שכינה, איז געווען בעיקר צוליב זיין עניוות, ווי די גמרא פירט אויס „וכשמת אמרו עליו כו' הי עניו כו'"[21].

און אַזוי איז אויך משמע בפרשתנו, אַז דאָס וואָס דער פסוק זאָגט „והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" איז[22] כעין הקדמה[23] צו דעם וואָס עס שטייט גלייך נאָכדעם: „לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט גו'", וואו דער אויבערשטער איז מפליא מעלת הנבואה פון משה רבינו[24].

ג. בפשטות וואָלט מען געקענט פאַרענטפערן, אַז דער תנאי פון „עניו" איז נכלל[25] אין דעם וואָס דער רמב"ם זאָגט „גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם כו'", וואָס (אויך) ענוה איז פון די מעלות המדות[26], וכמו"כ אַז דעם ענין פון „גבור בכח" ברענגט דער רמב"ם בהמשך דבריו „אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו"[27].

אָבער — א) אפילו אויב מ'זאָל זאָגן אַז מיט „שלם בגופו" דאָ מיינט דער רמב"ם אויך בריאות[28] ושלימות הגוף כפשוטו[29], איז דאָס נאָך ניט דער מצב פון „גבור"; ובכל אופן איז ניט מובן פאַרוואָס איז ער דאָס כולל און מרמז בהמשך דבריו און זאָגט עס ניט בפירוש ובתחלת דבריו אַלס תנאי אין נבואה.

ב) ועד"ז בנוגע לענוה: וויבאַלד אַז אין גמרא שטייט „עניו" אַלס ענין בפ"ע, פאַרוואָס איז דאָס דער רמב"ם[30] ניט

מוטלת על הציבור כו'. והרי הסיפור בגמרא שם דיצאה בת קול שראוי שתשרה עליו שכינה — בפשטות ה"ז כשכבר הי' נשיא.

20) וכן אינו מביאו במקומות שבהערה 10.

21) בבבלי במקומות הנ"ל שבהערה 13 מקדים בנוגע להלל „הי חסיד" לפני „הי עניו" (אבל בר"ח סנהדרין גרס „הי עניו" קודם). ובירושלמי שם (וכן בתוספתא שבהערה הנ"ל) „הוי עניו חסיד". ואכ"מ.

22) ראה עיון יעקב לע"י נדרים שם „הרי משמעות המקרא דמכח מדת ענוה זכה לנבואה זו בקביעות", וראה גם חדא"ג ב"ב שם. ועוד.

23) ומזה למדין לגבי שאר הנביאים כבגמ' שם „וכולן ממשה".

ולכאורה צע"ג שהרי נבואתן חלוקה ולמטה ממעלת נבואת משה בכו"כ פרטים כמש"נ בפרשתנו ומפורט ברמב"ם כאן (הי"ז) בפיה"מ (פ' חלק היסוד הד') בח"פ (פ"ז) במו"נ (ח"ב פל"ה) ועוד. — וראה חדא"ג, עיון יעקב, הריח"ף לע"י נדרים שם. ועוד.

24) וכן מוכח מברייתא דרפב"י (ע"ז כ, ב. וש"נ. ובכמה נוסחאות היא גם סוף סוטה. וראה תויו"ט סוף סוטה) ד„ענוה מביאה . . לידי רוח הקודש".

---

*) וראה בארוכה לקו"ש בהעלותך תש"נ.

25) או י"ל ד„עניו" נכלל במעלות „חכם" שברמב"ם, ועפמ"ש בהל' דעות פ"א ה"ה „ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויה"ר עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה". אבל מלשון הרמב"ם כאן בנוגע למעלת חכם — „גדול בחכמה כו'", וכן מהמשך לשונו „בעל דעה רחבה", משמע שכוונתו כאן לחכמה כפשוטה (וראה חסד לאברהם לשמונה פרקים שם). וגם דוחק לומר שסומך כאן על דלקמן.

26) ראה רמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ג. שמונה פרקים פ"ד. וראה מרכבת המשנה ועבודת המלך לרמב"ם כאן. לקמן הערה 31-30.

27) ראה סדר משנה לרמב"ם כאן בתחלתו. דברי ירמ' כאן.

28) בהל' דיעות פ"א ה"ד: שיהא אדם שם דיעותיו תמיד כו' כדי שיהא שלם בגופו כיצד לא יהא בעל חיטה כו'. ע"ש.

29) כמ"ש בספ"ג ורפ"ד מהל' דיעות.

30) ובפרט לפי מ"ש הר"ן בדרשותיו הדרוש החמישי (בנוסח הב') בתחלתו (ועד"ז בנוסח הא' בתחלתו) „כי במה שאמר חכם כלל המעלות השכליות וענין יכלול מעלות המדות כבר אמרו כו'

מפרט בפ"ע[31].

ד. די גמרא הנ"ל ווערט אויך געברַאכט אין מס' שבת[32], און דאָרטן ווערט געזאָגט „אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה". דאָרף מען פֿאַרשטיין (ווי דער לחם משנה פרעגט[33]): דאָס וואָס די גמרא איז מוסיף „בעל קומה" איז יש לומר, אַז דאָס איז פֿאַרבונדן און אַן אָפּטייטש פון „גבור"[34] (וואָס איז נוגע במיוחד דאָרט אין דער סוגיא אין שבת ווייל עס רעדט זיך וועגן גובהן של לויים)[35]; ס'איז אַבער שווער — א) פֿאַרוואָס איז די גמרא דאָרט משמיט[36] „עניי"[37] און ב) איז משנה דעם סדר לגבי ווי אין נדרים („גבור עשיר חכם"), אַנהויבנדיק מיט „חכם גבור"[38]?

נאָך אַ שינוי הלשון צווישן די צוויי סוגיות: אין נדרים שטייט „אין הקב"ה משרה שכינתו כו'", און אין שבת — „אין השכינה שורה כו'"[39].

ה. ויש לומר הביאור בכל זה:

ביים מגדיר זיין דעם ענין הנבואה זאָגט דער רמב"ם אין די י"ג עיקרים[40] שלו: „והוא[41] שידע אדם שזה מין האדם ימצא בהם[42] בעלי טבעים ממדות

ענוה גדולה מכולן" — פשיטא דהו"ל לפרש ענוה בפ"ע.

31) עפמ"ש בחדא"ג נדרים שם, דהעיקר מה שצריך להיות אצל הנביא הן המעלות גבור חכם ועשיר, „והוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג' מעלות אבל שיהי' ג"כ עניו אצל אלו המעלות כמשה" יש לבאר לכאורה מה שלא נפרטה ענוה בפ"ע, כי זהו פרט ושלימות בג' המעלות שלפנ"ז. ודוחק.

32) צב, א.

33) בהל' יסוה"ת שם. ע"ש.

34) כבר"ן ותוס' נדרים שם. אלא דבר"ן שם, שזה שהי' גבור מובן מזה שהי' בעל קומה. ולהעיר שבנדרים שם — הלימוד שהי' גבור מזה שהי' גדול בקומה הוא רק בהקס"ד שבגמ'.

35) ולהעיר דבר"נ גאון שבת שם ובר"ח שם (צג, ב) משמיט „בעל קומה". וכ"ה לפי כמה גירסאות בגמרא שם — ראה דק"ס שם. וראה סדר משנה לרמב"ם כאן.

36) ראה לקוטי לוי"צ אגרות ס"ע תא ד„עניי" ו„בעל קומה" שייכים זל"ז.

37) ואולי מטעם זה השמיט הרמב"ם „עניי", כי לא הובא בשבת שם. וכדמשמע קצת מזה, שבשמונה פרקים פ"ז ובהקדמה לפיה"מ ובמו"נ הביא לשון חז"ל ע"פ הסדר שבשבת (ראה הערה הבאה) „חכם גבור עשיר" (אלא שכתב „אין הנבואה שורה" במקום „אין השכינה שורה").

38) בכס"מ לרמב"ם הביא המאמר דנדרים והעתיק הסדר „חכם גבור ועשיר". וכן הביאו בר"ן גאון שבת שם (אבל ראה לקוטי לוי"צ שם ע' תב „שאגב שיטפי' כו' נקט כן"). וכן הוא בדרשות הר"ן שם בתחלתו, אבל לפנינו גם בע"י הוא כבפנים.

39) ע"ד הקבלה וכו' ראה בכל השינויים הנ"ל — לקוטי לוי"צ שם ואילך.

40) בפיה"מ סנהדרין פרק חלק — (היסוד) העיקר הששי.

41) כ"ה בתרגום שלפנינו. ובראש אמנה (לר"י אברבנאל) פ"א, וכן בתרגום קאפח בשינויים.

42) מזה מובן שאין לתרץ שזה שהשמיט הרמב"ם גבור ועשיר בהל' יסוה"ת — הוא משום שכתב בספרו רק הלכות שעל האדם לעשותם כדי להגיע למעלות הנבואה, והוא רק ע"י עיון וגידול חכמתו והתגברות במדותיו כו', משא"כ גבורה ועשירות שהם מעלות הניתנות מלמעלה ואין תלויות (כ"כ) בעבודת האדם (ראה נדה טז, ב),

כי מדבריו בפיה"מ שם מובן, שאי"ז שייך לכל אדם•, אלא שישנם אנשים מיוחדים במין האנושי שנולדו במעלות ומדות אלו•• באופן שיכולים להיות מוכשרים לנבואה. וא"כ לא מסתבר לומר שההלכות בספר היד שם הם דינים והוראות לכאו"א איך להגיע לנבואה; ואולי י"ל שהם ע"ד כו"כ הלכות שאינם „שווים לכל נפש", כ"א הם הלכות והוראות לסוגי אנשים אלו בלבד. ואכ"מ.

•) וכן משמע ממ"ש בהל' יסוה"ת „והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד".

••) ולהעיר מתדא"ר פ"ט „בין ישראל בין עכו"ם בין איש בין אשה בין עבד ובין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקודש שורה עליו".

מעולות מאד ושלימות גדולה ונפ־שותיהן נכונות עד שהן מקבלות צורת השכל אחר[43] כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל ונאצל ממנו עליו אצילות נכבד ואלה הם הנביאים וזו היא הנבואה".

און אזוי איז אויך משמע פון דברי הרמב"ם להלכה אין ספר היד, וואו דער רמב"ם זאגט: „מיסודי הדת לידע שהא־ל מנבא את בני האדם" און איז גלייך ממשיך וועגן די פרטי ותנאי הנבואה — „ואין הנבואה חלה כו'", און אויך וועגן די פרטים ווי דער נביא קומט צו לנבואה און „דרכי הנבואה"[44] (ווי ער איז ממשיך אין דער הלכה „אדם כו' כשיכנס לפרדס כו'") און וועגן דעם אופן הנבואה בפועל —

וואָס דערמיט מיינט ער ניט סתם צו מתאר זיין און מודיע זיין די פרטים ואופנים אין סדר הנבואה, נאָר ער ברענגט זיי אַלס ענינים וואָס זייער ידיעה — „לידע" — איז „מיסודי הדת"*[44]:

מיסוד הדת איז ניט (נאָר) צו וויסן אַז ס'איז דאָ דער ענין הנבואה וואָס איז חל (שורה) אויף בני אדם, „גילה סודו אל עבדיו הנביאים"[45] בכלל — נאָר אויך די ידיעה אינעם אופן און גדר הנבואה — אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט שכל ודעת הנביא, און ווערט אויפגענומען בדעתו[46]. ווי דער רמב"ם איז ממשיך[47] (בנוגע צו נביאים בכלל) „וכולן כש־מתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתנותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנוי להבין מה שתראה".

און וויבאַלד אַז נבואה איז אַ גילוי וואָס ווערט מתאחד מיט דער מציאות (דעת) הנביא (ביז אַז „יהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמו שהי' אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים"[48]), דעריבער זיינען אין דער ידיעה — „לידע" — אויך נוגע די דרכי הנבואה באופן (ווי דער רמב"ם איז ממשיך ומאריך) „כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהי' לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא הולך ומתקדש ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהי' לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנוי תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין[49]

---

43) כ"ה בפיה"מ שם, ונוחה יותר הלשון „ואחר". וכ"ה בראש אמנה שם. וכן משמע ע"פ תרגום קאפח.

44) ראה רמב"ם שם ה"ז.

*44) וכהתחלת לשונו „ואין הנבואה חלה כו'" כהמשך ל„מיסודי הדת לידע כו'" ולא כ„איך" כענין בפ"ע.

45) עמוס ג, ז.

46) וראה במה שהאריך הרמב"ם בגדר הנבואה — מו"נ שם פל"ו ואילך. ומתחיל שם רפל"ו „דע כי אמתת הנבואה ומהותה הוא שפע השופע מאת ה' כו' באמצעות השכל הפועל כו'" (תרגום קאפח. וראה בתרגום שלפנינו).

47) פ"ז ה"ב.

48) שם ה"א.

49) „להבין כו' בחכמתו כו' ויודע" — חב"ד: וכ"ה בכ"מ ברמב"ם (הקדמת הרמב"ם: חכמתם . . להבין . . למדע: שם: דעת רחבה ונפש חכמה . . לידע . . ובינותי': הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב: שיתבונן . . חכמתו . . לידע; שם ה"ב: חכם ומבין דעתו; [פ"ד ה"ט: יודעת ומשגת . . שלמה בחכמתו]: שם ה"א: חכם ומבין בדעתו; [שם ה"ג: חכמים . . לידע ולהשיג]: שם רפ"ז: חכם גדול בחכמה . . דעת רחבה . . להבין: הל' דעות פ"ג ה"ג: לדעת . . שיבין . . בחכמות: הל' ת"ת פ"א ה"ב: בדעתו להבין . . כשיגדיל בחכמה: [הל' ע"ז פ"א ה"א: חכמי . . להשיג . . בדעתם: הל' תשובה פ"י ה"ה: ויתחכמו . . שישיגוהו וידעוהו]; שם ה"ו: להבין ולהשכיל

באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו", און דעמולט „מיד רוח הקודש שורה עליו"[50] — דאָס אַלעס איז נוגע און אַ טייל פון דעם „(מיסודי הדת) לידע".

ו. ועפי"ז זיינען מובן די תנאי הנבואה און וואָס דער רמב"ם רעכנט דוקא די תנאים (וואָס ער ברענגט) און ניט די אַנדערע ענינים שבגמרא „גבור עשיר ועניו".

דער רמב"ם איז ניט אויסן צו רעדן וועגן אַלע תנאים וואָס זיינען נויטיק צו השראת הנבואה, נאָר בלויז וועגן די וואָס מען דאַרף „לידע" אַלס „יסוד הדת", און דאָס איז אַז „אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו כו' בעל דעה רחבה עד מאוד",

וואָרום דאָס זיינען ענינים אין עצם גדר הנבואה[51] וועלכע זיינען מוסיף אין דער הבנת היסוד פון נבואה — אַז דאָס איז אין אַן אופן וואָס פועלט אין דעת האדם, במילא איז נוגע דער מצב פון דעת ותכונת האדם וועז די נבואה איז אויף אים חל,

משא"כ די אַנדערע ענינים „גבור עשיר ועניו" זיינען בלויז תנאים וואָס דער נביא דאַרף האָבן אויף השראת הנבואה מלמעלה; זיי זיינען אָבער ניט קיין חלק פון עצם ענין הנבואה, ובמילא — ניט נוגע אין דעם „לידע" פון דעם יסוד הדת — ענין הנבואה:

גבורה און עשירות ברענגען אַרויס די שלימות הגשמית של האדם, וואָס פאַדערט זיך אַלס תנאי צו השראת השכינה[52], און „עניו" איז נוגע צו אַראָפנעמען אַ מניעה צו השראת השכינה וואָרום „כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם"[53], און דאָס איז אַן ענין כאילו ווי כפירה בעיקר[54].

ז. ועפי"ז יש לבאר אויך דעם חילוק צווישן דעם מארז"ל ווי ער ברענגט זיך אין נדרים און ווי ער ברענגט זיך אין שבת:

צווישן די צוויי ענינים הנ"ל, (א) גבור ועשיר און (ב) עניו, כאָטש בכלל איז ענוה אַ תנאי וואָס איז מערער הכרח צו השראת השכינה ווי גבורה און עשירות[51], איז אָבער בפרט אחד גבורה ועשירות שייך מער באופן ישר צו נבואה (השראת השכינה).

בחכמות ותבונות המודיעים: הל' קידוש החודש פי"א ה"ה: יתבונן חכם . . על דעת: הל' מכירה פכ"ט ה"ח: חכם ונבון שהוא יודע: הל' סנהדרין פ"ב ה"א: חכמים ונבונים . . בעלי דעה רחבה: [סוף הל' מלכים: חכמים . . ויודעים . . וישיגו]). ראה אוצר לשון הרמב"ם — להרב אסף (חיפה, תשמ"א) — בערכים השייכים לשרש חכם.

50) ראה מו"נ ח"ב פל"ב דעת הרמב"ם שכל מי שיעשה הכנה הדרושה בהכרח שיתנבא — לולא שהשם ימנעו דרך נס. וכיון שמציין שם „לחבורו הגדול" — מוכח שמש"כ בידי' „ואפשר שלא תשרה" — היינו ע"ד נס.

51) ראה גם דרשות הר"ן שם.

---

*) וצע"ג לפענ"ד שהלח"מ (ברמב"ם שם) כוחב היפך המפורש במו"נ ומפרט שכ"כ בי"ד.

52) בדרשות הר"ן שם ובדרוש השלישי — כי הם (גבור עשיר ובעל קומה) מעלות יחפצו בהם ההמון ויהי' בהן הנביא נכבד ומעולה למען יהיו דבריו נשמעין. וראה גם חדא"ג נדרים שם. ועד"ז כתב בעיקרים מאמר ג פי"ב גבי „בעל קומה".

53) סוטה ה, א.

54) סוטה ד, ב. רמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ג.

וואָרום דער ענין פון „ענוה" איז אַן ענין כללי, וואָס רירט אַן ניט נאָר דעם ענין הנבואה, עס זאָל זיין „הא־ל מנבא את בני האדם", נאָר דאָס איז נוגע בכלל צו דער שייכות און השראה בכלל פון הקב"ה, כמפורש בש"ס שם „אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם"; און נאָכמער — בלשון הידוע[55] „אין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתי",

משא"כ גבורה ועשירות זיינען שייך נאָר צו נבואה. כשם ווי ענין הנבואה פאָדערט דעם תכלית השלימות פון מעלות האדם, „חכם גדול בחכמה גבור במדותיו כו'", כנ"ל, פאָדערט דאָס אויך די תכלית השלימות אין מציאות האדם בגשמיות, גבורת הגוף און עשירות.

[ויש להוסיף, אז דאָס איז ע"ד מ"ש הרמב"ם אין הל' תשובה[56] בנוגע צו די יעודים גשמיים שבתורה, אז דאָס זיינען ניט קיין ענינים פון שכר אויף תומ"צ, נאָר זיי זיינען עניני תועלת וסיוע צו שלימות בלימוד התורה וקיום המצוות: דער אויבערשטער נעמט אַראָפ „כל הדברים המונעים אותנו" פון לערנען תורה און מקיים זיין מצוות און ער איז משפיע „כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם אלא נשב פנוים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כו'".

ועד"ז י"ל בנוגע אַ נביא, אז וועז זיינען די מעלות פון חכם גדול גבור במדות וכו' ביי אים בשלימות — בעת ער האָט אויך די מעלות הגשמיות פון גבורה[57] ועשירות[58].

ח. ויש לומר — אויף צו פאָר־ענטפערן פאַרגלייכן די צוויי סוגיות הגמרא — אַז אין מס' שבת רעדט זיך וועגן נבואה (במדריגה גבוה), און אין נדרים — וועגן (נבואה במדריגה למטה מהנ"ל אָדער) השראת השכינה בכלל[59]

— ובהקדם אין דעם ענין פון „שכינה שורה" זיינען פאָראַן ריבוי מדריגות[60], אַנהויבנדיק פון נבואת משה (בשלימות־תה), ביז „אכל בי עשרה שכינתא שריא"[61], ו„אף שאינם מדברים בדברי תורה"[62]; און אפילו ביי משה גופא זיינען געווען כמה דרגות: נבואת משה בשלימותה (כבפרשתנו. ונאמר ולא קם נביא עוד כמשה גו'[63]); ווי ס'איז געווען איידער וואָס נתעשר משה (מפסולתן של לוחות) — (וואָס אין דעם איז כלול אויך זמן לאחרי שקבל תורה מסיני); די ל"ח שנה ווען אידן זיינען געווען אין מדבר איידער וואָס „תמו אנשי המלחמה למות"[64], וואָס „לא נתייחד עמו הדבור

---

55) ל' התניא פ"ו.

56) פ"ט ה"א.

57) ע"ד מש"כ בהל' דעות רפ"ד „היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה".

58) אבל י"ל שאינן מוכרחות, כי האדם יכול להתגבר על עצמו ולהגיע למעלת חכם גדול כו' וגבור במדותיו בלאה"כ, אלא שאז דרושה התגברות יתירה להתגבר על המניעות שמצד הגוף וצרכיו.

59) להעיר מאברבנאל למו"נ שם ספל"ב, אלא שהוא מפרש עד"ז גם בשבת. ואכ"מ.

60) ראה גם מו"נ ח"ב פמ"ה. וראה הקדמת הרב מרגליות לס' שו"ת מן השמים (בהוצאתו) ע"ד הדרגות רוה"ק גילוי אליהו כו'. וש"נ.

61) סנהדרין לט, א.

62) אגה"ק סי' כג.

63) ברכה לד, יוד.

64) דברים ב, טז.

בלשון חבה פנים אל פנים ווישוב הדעת"[65] ועוד[66] —

ועפ"ז איז אויך פאַרשטאַנדיק דער שינוי הלשון אין די סוגיות („אין השכינה שורה": „אין הקב"ה משרה שכינתו"):

ס'איז ידוע דער כלל[67], אַז דוקא אַ „גבוה ביותר" איז שורה „למטה יותר". און דעריבער: אין מס' נדרים, וואו עס רעדט זיך וועגן איינעם וואָס איז „למטה יותר" — ער האָט ניט די אַלע מעלות[68] ווי אויסגערעכנט אין מס' שבת (און דערפאַר איז ביי אים פאַראַן נאָר דער ענין פון (אַ נבואה פחותה יותר, אַדער) השראת השכינה בכלל) — קומט די השראה מ„גבוה יותר" — „הקב"ה" איז „משרה שכינתו" [משא"כ אין מס' שבת וואו עס רעדט זיך וועגן נבואה (במדריגה גבוה) איז „השכינה שורה" פון זיך אליין][69].

ט. ועפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין די אַנדערע שינויי הלשונות אין די צוויי סוגיות:

אין מסכת שבת וואו עס רעדט זיך וועגן השראת הנבואה, דערפאַר זאָגט די גמרא אַז דער ערשטער תנאי איז ער זאָל זיין אַ „חכם"

[וואָס בכללות איז דאָס כולל אַלע מעלות שכליות און מעלות המדות[70] (ווייל אויך די שלימות אין מעלות המדות קומט דערפון וואָס ער איז זיך „מתגבר בדעתו על יצרו כו'" און דוקא דעמאָלט ווען אין „יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם" איז ביי אים דאָ די שלימות פון מעלות השכליות)],

וואָס דאָס איז אַ כלי צו „נבואה שורה" כנ"ל בארוכה;

און נאָכדעם איז די גמרא ממשיך: „גבור ועשיר ובעל קומה" — ענינים ומעלות גשמיים וואָס זיינען תנאים און פרטים וואָס העלפן און גיבן צו שלימות אין דער מעלה פון „חכם" (און מהאי טעמא ווערט דאָרט ניט דערמאָנט „עניו", ווייל דאָס איז אַ תנאי כללי צו האָבן אַ שייכות צום אויבערשטן — און ניט דוקא צו השראת הנבואה).

אָבער אין נדרים רעדט זיך ניט וועגן די תנאים וועלכע זיינען נויטיק צו השראת הנבואה במיוחד, נאָר אויך (ובעיקר) צו דער כללות'דיקער השראה ושייכות פון הקב"ה מיט אַ בן אדם דאָ למטה — און דערפאַר רעכנט דאָרט די גמרא אויך „עניו", וואָס ברענגט צו דעם אַז הקב"ה זאָל שורה זיין: און מהאי טעמא הויבט דאָרט אַן די גמרא ניט מיט „חכם" (וואָס איז נוגע במיוחד ביי השראת הנבואה).

יו"ד. ע"פ הנ"ל ס"ה אין דעם ביאור יסוד הדת שבנבואה וועט פאַרענטפערט ווערן נאָך אַ שאלה אין רמב"ם:

דער ספר העיקרים[71] איז מסביר דעם

65) פרש"י שם, יז. וראה תענית ל, סע"ב ובפרש"י שם. ב"ב קכא, סע"א ואילך וברשב"ם שם ריש ע"ב. וראה מו"נ ח"ב פל"ו.

66) להעיר שבבוא ליל שבת נתוסף לו אלף אורות (סידור האריז"ל שחרית לשבת כוונת ישמח משה. שער הכוונות ענין מזמור שיר ליום השבת. פע"ח שער יח פ"ח).

67) שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך. פ"ל ואילך.

68) בעל קומה שתוכנה קומה (שלימה) וכפשטות עשר אמות. וע"פ הרמז וכו' עשר כחות הנפש (קומה שלימה — מוחין ומדות, כל גובה האדם — ראה לקוטי לוי"צ שם ריש ע' תד), משא"כ עניו (שבנדרים) ספירת המלכות (אדנים).

69) ראה לקולוי"צ שם ע' תה.

70) ראה רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ד.

71) מאמר ג פי"ב.

טעם וואָס ער רעכנט „תורה מן השמים" אַלס „עיקר" און נבואה אַלס אַ „שורש מסתעף ממנו" — ווייל הנבואה איז ניט צוליב דעם אַז מענטשן זאָלן וויסן „הדברים האישיים המתחדשים בעולם או כדי שיתחדשו על ידה אותות ומופתים על ענין פרטי כו'", נאָר „כדי שתגיע על ידה הישרה[72] אלקית למין האדם שהיא תורה מן השמים כו'".

עפ"ז דאַרף מען פאַרשטיין: דער רמב"ם אַליין זאָגט דאָך[73] בנוגע אַ נביא „א"כ למה נאמר בתורה[74] נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עלי' כמו שאמר האחרון שבהן[75] זכרו תורת משה עבדי" (ס'נאָר „וכן אם ציונו בדברי הרשות כו' מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה"[76], אָבער ניט צוליב דעם „הוא בא") — איז פאַרוואָס האָט ער מסדר געווען אין די י"ג עיקרים (אין פיה"מ פרק חלק) אַז די עיקרים ויסודות אין נבואה און נבואת משה קומען גלייך נאָר די ערשטע פינף עיקרים ויסודות וועגן מציאות הא־ל און אַז „ראוי לעבדו" (יסוד ההי'), קודם פון דעם יסוד (השמיני) אַז תורה איז מן השמים און דעם יסוד (התשיעי) וועגן העדר השינוי אין תורה?

דער רמב"ם האָלט אַז אַלע י"ג זיינען עיקרים (ניט כדעת בעל העיקרים); אעפ"כ איז אין זיי עצמם דאָ דרגות און מוקדם ומאוחר — וע"פ הנ"ל — לפי דבריו גופא, האָט ער זיי (יסוד הו' וועגן נבואה, און יסוד הז' נבואת משה רבינו) געדאַרפט שטעלן נאָך די יסודות וועגן תורה*[76]?

אויך: וואָס איז נוגע אין ספר היד, אַז דאָס וואָס „הא־ל מנבא את בני האדם" איז „מיסודי הדת"[77].

כדי צו פאַלגן דעם נביא איז לכאורה בלויז נוגע וויסן אַז ס'איז אַ „מצוה לשמוע ממנו" און הטעם ע"ז איז ווייל „שנאמר אליו תשמעון" — אַ ציווי חדש פרטי[78].

יא. וע"פ הנ"ל יובן: דער גילוי הנבואה צו נביאים איז באופן אַז דער נביא ווערט דבוק ומאוחד מיטן דבר ה', ביז אַז דער דבר ה' איז זיך מתלבש „בשכלם והשגתם במראה הנבואה וגם במחשבתם ודיבורם כמ"ש[79] רוח ה'

---

72) לשון זה („הישרה") נמצא גם במו"נ העתקת הר"ש אבן־תיבון בכ"מ (ח"א פמ"ו. פס"א. ח"ב פל"ט. ח"ג ספנ"א), וכן בעיקרים לפנ"ז (בפתיחה. מאמר ג פ"ח), ובכ"מ. והוא שם עצם משורש „ישר" על משקל השכלה, הפשטה. ופירושו: הוראה, הדרכה. וב„שרשים" לעיקרים בפתיחה שם מפרש הלשון „הישרה אלקית": היא התורה הניתנת מאלוה ית' היא הנק' הישרה אלקית כי היא מישרת את האדם בדרך הטוב.

73) הל' יסוה"ת פ"ט ה"ב.

74) שופטים יח, יח.

75) מלאכי ג, כב.

76) רמב"ם שם.

*76) במו"נ ח"ג פמ"ה: וכבר נודע שפנת אמונת (בהוצאת קאפח: יסוד הדעה) הנבואה קודמת לאמונת (לדעה) התורה שאם אין נביא אין תורה. ע"ש. — עפ"ז ענין זה בנבואה אינו „עיקר" מצ"ע כ"א טפל לתורה, משא"כ ע"פ המבואר לקמן בפנים.

77) להעיר מראש אמנה (פ"ה ד"ה הספק הראשון), שהרמב"ם לא הביא בהל' יסוה"ת את כל היסודות שזכר בפירוש המשנה.

78) ובשביל לידע שאדם זה הוא נביא, שהוא דוקא ע"ז שיודעים מי ראוי לנבואה ואיך בא לידי נבואה (ראה רמב"ם שם ספ"ז. וראה דברי ירמי' כאן בתחלת הפרק) — אין מוכרח שיהי' יסוד הדת.

79) שמואל ב כג, ב.

דיבר בי ומלתו על לשוני"[80], ווי אַנגע־דייטעט אין רמב"ם[81] און מבואר בארוכה בקבלה[82] און חסידות[83];

בכלל זיינען אין נבואה דאָ צוויי (דריי) ענינים:

א) תורה זאָגט „נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך גו" — „כדי לצוות על דברי תורה"[73].

ב) אַ מ"ע בפ"ע אַז מען דאַרף פאַלגן אַ נביא, איינע פון די תרי"ג מצוות, „אליו תשמעון", „והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים כו'"[73].

ג) עס איז „מיסודי הדת" [ניט (אַזוי) דער קיום המ"ע „אליו תשמעון", נאָר] „לידע שהא־ל מנבא את בני האדם ואין הנבואה חלה אלא כו'", אַז דער אויבער־שטער וועלט נתגלה „גילה סודו" ער איז „מנבא את בני האדם" באופן של התאחדות[84] אין דעם דעת הנביא, „מתלבשת בשכלם והשגתם כו'" — ביז צו דער שלימות בזה — נבואת משה רבינו וואָס „מתנבא והוא ער ועומד . . כך הי' כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם", מיט די אַלע פרטים ווי דער רמב"ם איז מאריך בזה אין דעם המשך הפרק אין הל' יסוה"ת[85] (און אין עיקר הז' אין פרק חלק), ביז „ונקשרה דעתו לצור עולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו[86] ונתקדש כמלאכים".

ועפ"ז איז מובן וואָס די יסודות וועגן נבואה קומען גלייך בהמשך צו די יסודות (ועיקרים) וועגן מציאות השם (און בהמשך צום יסוד החמישי „שהקב"ה לבדו ראוי לעבדו"),

און אויך דאָס וואָס דער רמב"ם האָט אַרײַנגעשטעלט אין ספר היד אַז דאָס איז „מיסודי הדת" —

ווייל די ידיעה בזה, איז נוגע אין המשך צו ידיעת מציאות השם און זיין „גילה סודו" גילוי ופעולה גלוי' אין וועלט[87].

(משיחת חגה"ש תשל"ד)

---

80) שער היחוד והאמונה ספ"ב בשם האריז"ל. ולהעיר שבתניא שם הובא זה בהמשך להמבואר שם שצריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו. ע"ש.

81) כנ"ל ס"ה. ולהעיר מד"ה באתי לגני השי"ת פ"ה.

82) ראה שער רוה"ק ושער היחודים להאריז"ל (בתחלתם).

83) ראה „ספר הליקוטים דא"ח — צ"צ ערך נבואה. וש"נ.

84) להעיר מעבודת הקודש חלק סתרי התורה פ"כ.

85) פ"ז ה"ו. ולא כתבו בפרק בפ"ע, וכמו שחילקו בפיה"מ לעיקר בפ"ע.

86) שזה הי' גם בל"ח שנה הנ"ל וגם בימות החול (ראה לעיל סעיף ח ובהערה 66) כפשטות הכתובים.

87) כי גם בעיקר הא', „יסוד היסודות ועמוד החכמות", כתב בריש הל' יסוה"ת (ועד"ז בעיקר הא' מי"ג העיקרים) לא רק זה שהוא ית' נמצא אלא כו"כ פרטים ובאותו הלשון שבנוגע לנבואה „לידע": לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצאו, ועד"ז ממשיך בפרטיות יותר שם בהמשך ההלכות.